

MOBILITATEA SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA. ASPECTE CANTITATIVE ȘI CALITATIVE LA NIVEL NAȚIONAL ȘI ÎN PROFIL TERITORIAL

CORNELIU CĂRTĂNĂ
Centrul de Sociologie Urbană și Regională

În acest articol sunt prezentate principalele dimensiuni ale mobilității educaționale și socio-ocupationale intergenerații din România (ratele de mobilitate totală, mobilitatea ascendentă și descendentă, mobilitatea structurală și netă) și distribuția acestora pe medii rezidențiale, regiuni istorice, județe și sexe.

Datele ce au stat la baza analizei provin dintr-o anchetă realizată de CURS în luna noiembrie 1999, pe un eșantion reprezentativ la nivel național, regional și județean de 37474 persoane.

Configurația celor două tipuri de mobilitate este analizată și din perspectiva fiecărei categorii (poziții), relevându-se dimensiunile autoreproducerii și transferului de status de la o generație la alta, în cadrul fiecărui nivel de instrucție, respectiv de status socio-ocupational.

Rezultatele analizei noastre, deși relevă valori ridicate de mobilitate intergenerațională, îndeosebi de mobilitate ascendentă, aceasta s-a realizat, în principal ca mobilitate de rangul unu (între categorii/poziții vecine) și mai pregnant la nivelele inferioare ale scalei ierarhice. Ratele de mobilitate socială, înregistrate la nivelul mediilor rezidențiale, reflectă discrepanțe majore între mediul urban și rural și o tendință de accentuare a acestora.

Deși, privită în ansamblu, configurația, sensul și amploarea mobilității educaționale și socio-ocupationale din România evidențiază un caracter deschis al scalei de mobilitate, analizele noastre relevă, atât persistența unor inegalități de șanse sociale, cât și o neconcordanță între „deschiderile” sistemului educațional și oportunitățile de status socio-ocupational, specifice unei economii moderne.

PRECIZĂRI CONCEPTUALE

Paternitatea noțiunii de mobilitate socială aparține lui P. Sorokin și a fost utilizată pentru prima oară în anul 1927 în lucrarea „Social Mobility”. Potrivit diversilor autori acest concept desemnează „fenomenul de deplasare a indivizilor în spațiul social” și semnifică „trezirea acestora dintr-o clasă în alta” (M. Tumin), „înălțarea sau coborârea în ierarhia socială” (R. Aron) sau mai concret „mișcarea indivizilor sau grupurilor sociale de la un rol social de bază, semnificativ funcțional, la un altul” (M. Barber).

Strâns legat de analiza modului de structurare a societății și a mecanismelor sale de stratificare, studiul mobilității sociale constituie un element deosebit de important în explicarea mutațiilor intervenite și a tendințelor de evoluție a acestora în schimbarea pozițiilor sociale ale indivizilor, grupurilor și/sau categoriilor sau statusurilor sociale. În termenii mobilității sociale se poate face distincția și se pot măsura caracterul, respectiv gradul de „închidere” sau „deschidere” al unui sistem social, permeabilitatea granițelor dintre clase și/sau straturi sociale, șansele de acces ale individului ori grupurilor în ierarhia socială, po-

litică, economică sau modul în care se distribuie recompensele și prestigiul într-o societate. Altfel spus mobilitatea socială poate fi considerată un indicator relevant al dinamicii sociale și al gradului de egalitate/inegalitate a șanselor indivizilor într-un sistem social.

Mobilitatea socială a luat o amploare deosebită în secolul al XIX-lea în societățile care se industrializează și care au desființat, de drept, caracterul ereditar al pozițiilor sociale. Pentru a interpreta mecanismele de funcționare a acestor societăți s-au opus două abordări teoretice: una în termeni de clasă (teoria marxistă) și cealaltă în termeni de stratificare (abordarea americană și vest europeană nemarxistă) [Ferreol, coord., 1998; Rotariu, 1993].

Criteriile în raport de care sunt determinate principalele forme și tipuri de mobilitate socială au evoluat în strânsă legătură cu „nuanțarea” abordărilor în analiza sistemelor de stratificare. Potrivit lui M. Weber stratificarea nu este determinată în manieră absolută de criteriul proprietății și în consecință poziția unui individ particular în interiorul unui sistem de clasificare nu depinde de o singură caracteristică ci de trei componente distincte implicate în și responsabile de stratificarea unei societăți: clasa, statutul și puterea.

Multiplicând criteriile stratificării sociale, Max Weber deschide cel mai prolific mod pentru analiza proceselor de structurare a relațiilor de clasă și a mobilității sociale. Modelul de clasă avansat de Weber arată în fapt o multitudine a clivajelor rezultate din intersectarea „situației de clasă”.

„O clasă socială în sens weberian este formată dintr-o grupare a situațiilor de clasă legate împreună în virtutea faptului că ele implică aceleași șanse de mobilitate fie în evoluția carierei unui individ, fie de-a lungul generațiilor” (Giddens, 1973). Astfel, în locul unui model simplist unidimensional în care stratificarea este determinată exclusiv de relațiile de proprietate apar treptat modele pluraliste ale stratificării bazate pe combinarea poziției față de proprietate cu posesia calificărilor validate pe piață, cu achizițiile educaționale, cu prestigiul sau comportamentele

(stilurile de viață) asociate acestora. Noțiunea centrală în abordarea fenomenului de mobilitate socială devine astfel noțiunea de „status” ca expresie a poziției unei persoane în spațiul social al unei societăți date. Tipurile de status exprimă varietatea pozițiilor sociale iar mișcarea indivizilor de la un status la altul reflectă mobilitatea socială.

Elementele componente ale statusului au devenit rând pe rând criterii de evaluare a pozițiilor sociale ale persoanelor sau grupurilor sociale. Dintre acestea menționăm: proprietatea, averea, venitul, rolurile politice, militare, religioase, tipul muncii, profesia și prestigiul acesteia, ocupația, nivelul de instrucție, aptitudinile personale, grupurile de referință, tipul locuinței, imaginea despre sine, modul și stilul de viață, mediul rezidențial, etc.

În ciuda acestor numeroase criterii de stratificare, majoritatea studiilor asupra mobilității sociale s-au axat pe dimensiunile – ocupație, educație și venit – considerându-se că schimbările înregistrate la nivelul acestora se repercutează direct sau indirect, mai lent sau mai rapid și asupra altor elemente constitutive ale statusului social (prestigiul, modul și stilul de viață etc.).

În acest sens, persoanele mobile social sunt considerate cele care își schimbă felul de activitate în sensul de modificare esențială a ocupației, nivelului de instrucție și venitului.

Mobilitatea socială poate lua forme diferite. Putem vorbi astfel despre: mobilitatea unei persoane sau mobilitatea unei clase sau unei categorii sociale (dispariția unor poziții sociale, apariția unor noi categorii); *mobilitatea orizontală* (schimbări în diferite forme de statut în limitele aceleiași clase sau categorii sociale) și *mobilitatea verticală* concretizată în schimbări esențiale de status într-un sistem stratificat ierarhic; în cadrul acesteia se face distincția între *mobilitatea intragenerațională* (schimbările intervenite în statutul educațional, ocupațional sau social al unui individ de-a lungul carierei sale) și *mobilitatea intergenerațională* (relațiile între poziția socială a copiilor și poziția socială a părinților). În analiza mobilității verticale o importantă delimitare se

face între: *mobilitatea structurală* sau forțată ce caracterizează mișcările unor grupuri specifice, clase sau categorii sociale într-un sistem de stratificare de la o generație la alta ca urmare a schimbărilor induse de evoluția tehnică și tehnologică pe piața muncii) și *mobilitatea netă sau liberă* care reflectă „libera circulație” a indivizilor între pozițiile sociale, mișcările ascendente, fiind compensate de cele descendente, nivelul său ilustrând efectiv măsura reducerii inegalităților de șanse sociale.

Cea mai bogată producție sociologică pe tema mobilității sociale s-a realizat în perioada postbelică și îndeosebi în anii '60-'70 fiind legată de impactul dezvoltării societăților industriale asupra evoluției traiectoriilor individuale și de grup în spațiul social (Rotariu, 1993).

Aceste studii au vizat: amploarea fenomenului, factorii și mecanismele generatoare de mobilitate, compararea ratelor și evoluției mobilității în diferite țări precum și consecințele sociale și politice ale mobilității.

Câteva dintre concluziile acestor studii, semnificative pentru analiza noastră ar putea fi rezumate astfel:

- Mobilitatea este, în principal, o consecință a schimbărilor structurale ale economiei pe o lungă perioadă de timp în urma cărora are loc un proces de trecere de la un tip de mobilitate bazat pe criterii particulariste (înrudirea, etnia) la un altul bazat pe norme și practici universaliste, meritocratice.

- Ratele de școlarizare a acestor societăți au cunoscut puternice creșteri la nivelul tuturor claselor, îndeosebi pentru agricultori și salariați agricoli. Creșterea ratelor nu este totuși liniară: o slabă creștere inițială este urmată de una exponențială ce tinde în final spre un prag de saturatie al cărui nivel variază în funcție de clasa socială. Statusul social al părinților are un impact puternic asupra statusului ocupațional dobândit de fiu dar el acționează indirect prin efectul său asupra nivelului de școlaritate dobândit de fiu (Blau și Duncan, 1967). Cercetări ulterioare au arătat însă că relația dintre sistemul educativ și mediul social este mai complexă, diploma nu oferă automat indi-

vidului un anumit statut social ci trebuie privită mai degrabă ca „un bilet de prioritate în ierarhia socială” (Boudon, 1973).

Școala și instituțiile școlare nu au deci puterea de a controla traiectoriile individuale, poziția socială a unui individ fiind mai degrabă rezultanta unui paralelogram de factori: nivelul de instrucție al părinților, structura demografică a mediului familial, tipul și nivelul de venit al familiei, diploma fiului (Ferreol, 1995).

- Creșterea numărului pozițiilor intermediare în ierarhia stratificării mărește oportunitățile pentru mobilitatea ascendentă bazată preponderent pe statusul dobândit în raport cu cel înăscut sau moștenit. (Goldthorpe, 1967, Collins, 1979, Turner, 1998). În economiile de piață postindustriale, bazate pe „economia de servicii”, mobilitatea se accentuează, indivizii fructificând oportunitățile rezultate din principiile schimbului liber, din drepturile de proprietate și mai ales din achizițiile educaționale și de calificare individuale. Pe de altă parte, dificultățile economice (micșorarea pieței muncii, reorganizarea aparatului productiv, exigențele sporite de calificare) conduc la o agravare a inegalităților dintre diferitele categorii sociale, la fenomene de marginalizare și excludere socială.

- Deși cercetările comparative asupra ratelor mobilității sociale au arătat că acestea sunt comparabile între statele socialiste și cele capitaliste majoritatea analiștilor consideră însă că au existat deosebiri esențiale în mecanismele și consecințele sociale ale mobilității din țările aparținând celor două sisteme. Astfel nu trebuie neglijat faptul că schimbările în sistemele de stratificare socială a acestor țări au depins în mare măsură de factori politici și de controlul guvernamental asupra patternurilor de mobilitate. Se au în vedere favorizarea pe criterii politice a persoanelor cu origine „sănătoasă” – țărani și muncitori – concomitent cu defavorizarea descendenților din familii de foști proprietari de pământ sau de întreprinderi. Cercetările efectuate pentru cazul Chinei au arătat că trendurile ratelor de mobilitate au fluctuat semnificativ în raport cu politicile adoptate de statul comunist în diferite perioa-

Tabelul 1. Dinamica stratificării educaționale din România în perioada 1956 - 1992
(Populația în vârstă de 12 ani și peste după nivelul școlii absolvite)

%

Tipul școlii absolvite	Anii			
	1956	1966	1977	1992
Școala primară ¹	85,3	75,5	48,3	28,3
Gimnaziu	8,4	11,1	32,1	32,1
Școala profesională	- ²	4,7	10,2	14,1
Liceu	4,7	3,7	7,1	18,4
Școala postliceală	- ²	3,0	3,5	2,0
Învățământ superior	1,6	2,2	3,6	5,1

Sursa: CNS - Anuarul demografic al României, 1996, pentru perioada 1956-1992

1. cuprinde și persoanele fără școală

2. nu sunt consemnate date

de: în perioada industrializării masive cresc ratele mobilității ascendente în special pe axa țaran-muncitor, în timp ce în perioada reconsiderării agriculturii cresc ratele mobilității descendente datorită controlului strict al migrației rural-urban (în sensul limitării drastice

a acestuia) și măsurilor extreme de readucere a muncitorilor de origine rurală în mediul lor de proveniență (rural).

În perioada reformelor, relaxarea și reorientarea politicilor de recrutare pe criterii meritocratice au relansat procesul mobilității socia-

Tabelul 2. Structura populației active după nivelul școlii absolvite, pe total țară și medii rezidențiale, în anii 1966, 1977, 1992

%

Anii - mediu rezidențial -	Nivelul școlii absolvite				
	Învățământ superior	Postliceal și liceal	Profesional	Gimnazial și treapta I de liceu	Învățământ primar
I. ROMANIA-TOTAL					
1966	2,8	7,1	6,1	9,4	74,6
1977	4,9	12,1	14,4	26,5	42,1
1992	7,5	28,2	21,5	29,2	13,6
II. MEDIUL URBAN					
1966	7,4	16,4	13,0	11,9	51,3
1977	9,9	22,1	20,8	26,2	21,0
1992	12,1	38,3	23,6	21,7	4,3
III. MEDIUL RURAL					
1966	0,5	2,3	2,6	8,1	86,5
1977	1,2	4,7	9,7	26,8	57,6
1992	1,7	15,5	18,8	38,7	25,3

Sursa: CNS, „Recensământul populației și locuințelor”, Ianuarie 1992, vol II, 1994

Tabelul 3. Structura învățământului superior pe grupe de specializări în anii de învățământ 1938/1939 și 1989/1990

%

Specializări în învățământul superior	Studenți înscriși ANII	
	1938 / 1939	1989 / 1990
Tehnic	15,2	68,8
Medico-farmaceutic	12,1	10,2
Științe economice	16,6	9,4
Juridic	28,6	1,4
Univ. pedagogic	24,8	9,6
Artistic	2,5	0,6

Sursa: CNS: Învățământul în România, ediția 1996, pentru anul de învățământ 1938-1939
CNS, Anuarul Statistic al României, 1992, pentru anul de învățământ 1989-1990

le ascendente și chiar configurația generală a acesteia, axată acum pe posibilitatea unor „salturi” mai mari pe scala stratificării sociale (Cheng și Dai, 1995).

DIMENSIUNI ALE MOBILITĂȚII SOCIALE DIN ROMÂNIA

Mobilitatea educațională

Înainte de a prezenta rezultatele analizei propriu-zise referitoare la acest aspect, considerăm necesare câteva precizări privind evoluția structurii educaționale din România.

Analizând datele prezentate în tabelul 1 se poate spune că în regimul comunist structura educațională a populației din România s-a modificat radical, în sensul creșterii nivelului de instrucție școlară a populației.

Creșterea semnificativă în regimul comunist a ponderii populației cu nivele de instruire mai ridicate (absolvenți de învățământ profesional, liceal și superior) se datorează în primul rând politicilor de industrializare ce a determinat un masiv exod rural-urban în special de absolvenți de școală profesională și concentrării în urban a ocupațiilor cu nivele de instrucție ridicate.

Ca urmare, au apărut mari disparități în distribuția proporțiilor absolvenților de învă-

țământ secundar și superior între urban și rural în populația activă a țării, așa cum rezultă din tabelul 2.

Chiar dacă în timp tendința generală a fost de reducere a decalajului dintre urban și rural (în 1966 raportul dintre absolvenții de învățământ secundar și superior din urban și rural era de 6,8 ori în favoarea urbanului iar în 1991 s-a redus la 2,0) la nivelul învățământului superior diferențierea între cele două medii rezidențiale continua să fie foarte mare (în 1991 ponderea absolvenților de învățământ superior rezidenți în orașe era de 7 ori mai mare comparativ cu ruralul).

Influența politicii regimului comunist în sfera educației s-a manifestat de asemenea și în reducerea, practic, a întregului învățământ secundar (profesional, liceal și postliceal) la profilele tehnice și îndeosebi industriale (ponderea absolvenților de licee de cultură generală era în 1991 doar de 18,1% față de 60,2% ponderea absolvenților de licee industriale).

Această situație o regăsim de altfel și la nivelul învățământului superior unde profilele tehnice ajunseseră în anul de învățământ 1989/1990 la aproape 70% (după ponderea studenților înscriși) față de numai 15% cât reprezenta ponderea respectivă în anul 1938/1939.

După 1989 se înregistrează o tendință de creștere a ponderii populației cu nivele de

Tabelul 4. Structura populației active după nivelul școlii absolvite, pe total țară și medii rezidențiale în anii 1992 și 1999

%

Anii - mediu rezidențial -	Nivelul școlii absolvite				
	Învățământ superior	Postliceal și liceal	Profesional	Gimnazial și treapta I de liceu	Învățământ primar
I. ROMANIA-TOTAL					
1992	7,5	28,2	21,5	29,2	13,6
1999	8,3	33,3	21,4	21,3	15,7
II. MEDIUL URBAN					
1992	12,1	38,3	23,6	21,7	4,3
1999	16,2	47,4	25,3	8,5	2,6
III. MEDIUL RURAL					
1992	1,7	15,5	18,8	38,7	25,3
1999	1,6	20,9	18,1	32,4	27,0

Sursa: CNS, „Recensământul populației și locuințelor”, Ianuarie 1992, vol II, 1994

CNS, „Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO)”, trim. I, 2000

instrucție mai ridicată (liceu și învățământ superior) și menținerea unei rate relativ constante a proporției persoanelor cu școală profesională.

La nivelul populației active situația se prezintă ca în tabelul nr. 4.

Din păcate discrepanțele în structura educațională dintre mediul urban și rural se mențin pentru toate nivelele de învățământ iar în cazul învățământului superior s-au accentuat (dacă în 1991 raportul dintre populația cu studii superioare între cele două medii rezidențiale era de 7,1 mai mare în favoarea urbanului, în 1999 acesta s-a mărit la 10,1).

O tendință de modernizare a structurii instituționale a învățământului în raport cu noile oportunități apărute pe piața forței de muncă din România concretizată în:

– restructurarea învățământului liceal prin creșterea numărului de elevi înscriși la licee teoretice (de la 32% în 1991 la 40,5% în 1999), de informatică (de la 2,6% la 8%) și economice (de la 7,4% la 8,4%) concomitent cu

diminuarea ponderii elevilor din liceele industriale (de la 43% la 28,7%) și agricole;

– la nivelul învățământului superior se constată o creștere spectaculoasă a numărului de studenți de la 164.000 în anul universitar 1989/1990 la 408.000 în 1998/1999 din care aproape o treime în învățământul particular, ceea ce a condus la o creștere de aproape două ori și jumătate a ratei de cuprindere în învățământul superior în intervalul amintit; în paralel structura învățământului superior a cunoscut modificări importante față de anul 1989: reducerea de la 70% la 28% a studenților înscriși la facultățile cu profil tehnic și creșterea considerabilă a ponderii studenților la profilele economice (de la 9% la 25%), juridic (de la 1,4% la 14%).

În ciuda acestor tendințe de modernizare a structurii educaționale, în perioada tranziției au apărut și aspecte negative ce au afectat puternic sistemul de educație. Avem în vedere starea precară a infrastructurii specifice îndeosebi în mediul rural, gradul de dotare al

unităților, asigurarea cu personal didactic și motivarea acestuia. Efectele negative ale perioadei de tranziție, manifestate în scăderea drastică a veniturilor și o rată ridicată a somajului în rândul absolvenților învățământului profesional și liceal au condus la o *reducere considerabilă a ratei de participare* în învățământul secundar – ciclul II (profesional, liceal și postliceal) de la 90,7% în 1990 la 67,8% în 1998 (în învățământul liceal valoarea acestui indicator este de 51,5%). În profil teritorial ratele cele mai scăzute de participare la formele de învățământ secundar se întâlnesc în județele cu un nivel de dezvoltare socio-economică scăzut: în Muntenia (Giurgiu 41,6%; Ilfov 41,9%; Călărași 55,1%; Ialomița 55,4%) și Moldova (Botoșani 54,8%; Vaslui și Vrancea 57,4%; Suceava 58,9%).

Pe aceeași linie a aspectelor negative ale sistemului educațional poate fi consemnată și creșterea fenomenului de abandon școlar care în 1998 a atins valori de 4,2% pentru învățământul liceal, 5,6% pentru cel profesional și 8,4% pentru cel postliceal.

Chiar dacă în timp tendința a fost de reducere a diferenței dintre urban și rural (în 1966 raportul dintre populația cu studii superioare din urban și rural era de aproape 15 ori mai mare în favoarea urbanului, iar în 1992 s-a redus la 7), după 1989 se conturează o tendință de accentuare a acestui decalaj, ponderea persoanelor cu studii superioare fiind de 10 ori mai mare în urban decât în rural; de subliniat că această tendință se manifestă pe fondul reducerii fluxului migrator rural-urban și creșterii ponderii persoanelor cu studii superioare.

Tabelul 5. Indicatori ai mobilității educaționale inter-generații

%

Zona teritorială	Stabili	Mobilitate Totală	Mobilitate Ascendentă	Mobilitate Descendentă	Mobilitate Structurală	Mobilitate Netă	Mobilitate de rang I*	Indicele Yasuda
Total țară - urban	18,2	81,8	76,4	5,4	45,3	36,5	40,5	0,88
Total țară - rural	25,1	74,9	71,0	3,9	41,2	33,7	55,6	0,89
Total țară - bărbați	18,9	81,1	77,7	3,4	46,2	34,9	43,7	0,90
Total țară - femei	24,2	75,8	70,0	5,8	33,7	42,1	51,6	0,86
Urban - bărbați	17,1	82,9	78,5	4,4	51,1	31,8	37,2	0,88
Urban - femei	19,2	80,8	74,6	6,2	40,2	40,6	43,4	0,89
Rural - bărbați	20,5	79,5	77,0	2,5	46,0	33,5	49,9	0,94
Rural - femei	30,3	69,8	64,4	5,4	35,7	34,1	63,0	0,85
Regiunea istorică								
Moldova	19,4	80,6	77,7	2,9	42,5	38,1	48,8	0,93
Muntenia	23,7	76,3	71,4	4,9	37,6	38,7	46,0	0,87
Dobrogea	21,5	75,5	73,9	4,6	50,1	28,4	49,2	0,89
Oltenia	20,7	79,3	74,1	5,2	39,5	39,8	45,9	0,89
Banat	28,3	71,7	65,5	6,2	35,1	36,6	54,2	0,78
Transilvania	21,0	79,1	74,2	4,9	40,5	38,6	48,3	0,89
Crișana-Maramures	18,1	81,9	77,8	4,1	39,5	42,4	46,3	0,95
București	23,8	76,2	69,7	6,5	37,2	39,0	45,4	0,80

Sursa: Sondaj CURS, noiembrie 1999

* Mobilitate ascendentă de rangul I – raportul procentual dintre totalul persoanelor care au un statut educațional cu un nivel mai înalt decât al tatălui (inclusiv stabili din grupa superioară) și totalul mobililor ascendenți.

Dimensiuni ale mobilității educaționale din România la nivel național și în profil teritorial.

În cele ce urmează vom prezenta configurația mobilității educaționale *intergenerații* respectiv stabilitatea/mobilitatea poziției indivizilor în raport cu cea a ascendenților lor (tatăl) în funcție de nivelul de instrucție dobândit. Datele prezentate se referă la populația în vârstă de 25 de ani și peste, aceasta fiind considerată vârsta la care majoritatea populației și-a dobândit nivelul educațional cel mai înalt.

În cadrul analizei s-au utilizat șapte nivele educaționale ordonate ierarhic de la „fără școală” la „studii superioare” iar volumul total al populației ce a intrat în componența tabelului de mobilitate în baza criteriului de vârstă adoptat a fost de 29.897 persoane extrase dintr-o anchetă realizată de CURS pe un eșanțon reprezentativ la nivel național, regional și județean, de 37.474 subiecți, investigație desfășurată în luna noiembrie 1999.¹

În tabelul ce urmează prezentăm o sinteză a acestor date cuprinzând principalii indicatori ai mobilității educaționale intergenerații pentru nivelele de analiză menționate.

Datele prezentate în tabel relevă valori foarte ridicate de mobilitate educațională, valori specifice țărilor aflate în plin proces de industrializare și urbanizare intense. În anul 1999 la nivel național 78% din populația de 25 de ani și peste aveau un statut educațional diferit de cel al părintelui lor (tatăl) și doar o cincime reproduceau statutul educațional al acestuia. De remarcat valoarea foarte mare a ratei mobilității ascendente, aproape trei sferturi din populația de referință având un nivel de instrucție superior tatălui, comparativ cu numai 5% cât reprezintă proporția persoanelor cu un statut educațional inferior acestuia (mobili descendenți).

Ratele mobilității totale (brute) sunt cu 7% mai mari în mediul urban decât în rural și cu 6% mai mari în rândul bărbaților decât al femeilor. În mediul rural ratele de mobilitate totală și ascendentă sunt mai mari în rândul bărbaților, cu 10% respectiv 13%, comparativ

cu femeile. O posibilă explicație a acestor diferențe s-ar putea întemeia atât pe modele culturale tradiționale din mediul rural care pun un accent mai mare pe educația băieților decât al fetelor cât și pe oportunitățile mai mari de calificare și dobândire a unui statut educațional mai înalt de către băieți (în special prin școli profesionale) oferite de orașe. Amplasarea școlilor profesionale în orașe și oferta mai mare de locuri de muncă pentru absolvenții acestora în orașe, însoțită adesea de priorități în repartizarea unei locuințe au stat, de altfel, la baza marilor fluxuri de migrație din rural în urban.

Autoproducerea statusului educațional al tatălui (imobilitatea instrucțională) este mai mare în mediul rural decât în urban și în rândul femeilor în special din mediul rural. *Mobilitatea descendentă* este mai mare în rândul femeilor atât în urban cât și în rural. Deși ratele mobilității totale ale mobilității ascendente și valorile indicelui Yasuda (raportul dintre mobilitatea pură reală și mobilitatea pură teoretică) relevă o mare intensitate a proceselor de mobilitate educațională în România nu trebuie să oitem însă faptul că proporții însemnate din cantitatea totală de mobilitate ascendentă se produc ca *mobilitate de rangul I* (succesorii dobândesc un nivel de instrucție școlară doar cu o treaptă – cea imediat următoare – față de cel al tatălui, indiferent de nivelul de instrucție). La nivel național, ponderea acestui tip de mobilitate ascendentă reprezintă aproape jumătate din totalul mobililor ascendenți (47,5%).

Discrepanțele sunt vizibile la acest indicator între mediul urban și rural ca și între bărbați și femei, relevând existența unor oportunități educaționale mai mari pentru rezidenții din urban și pentru bărbați pentru a „sări” mai multe nivele educaționale față de nivelul ascendenților.

Mobilitatea structurală (cantitatea de mobilitate generată de repartizările indivizilor în categorii diferite de la o generație la alta) are valori ridicate (38,6 la nivel național, 45,3% în mediul urban și 41,2% în rural) și relevă modificarea structurii educaționale a populației

de-a lungul generațiilor ca urmare a evoluției economice. Aceste modificări structurale au fost mai mari în mediul urban decât în rural și în rândul bărbaților comparativ cu femeile. Ca și în cazul analizei stocului de învățământ nu trebuie neglijate la capitolul mobilității educaționale efectele schimbărilor survenite în ultimii 50 ani prin politica regimului comunist în sfera educației. Avem în vedere în acest sens generalizarea învățământului de 7 clase imediat după instalarea regimului și trecerea la sfârșitul anilor '70 la obligativitatea învățământului de 10 clase. Toate cele de mai sus se reflectă în cifrele mobilității educaționale ascendente, în special pentru subiecții ai căror tați aveau nivele scăzute de instrucție (87% în categoria ascendenților fără școală, 80% în categoria școală elementară și 77% în categoria gimnaziu).

Cu toate acestea, din datele prezentate, unele observații tind să confirme concluziile unor studii întreprinse pe aceeași temă în țările occidentale. Bunăoară, Raymond Boudon (1985) în celebra sa lucrare „Inegalitatea șan-

selor” sublinia faptul că membrii claselor de jos atribuie, în general, o valoare mai scăzută educației, subestimând beneficiile unei astfel de investiții. În cazul nostru, dacă vom considera nivelul de instrucție ca un indicator important al clasei sociale (deși nu singurul) constatăm că cei mai mulți dintre indivizii ai căror părinți au o educație scăzută se plasează majoritar în categoria de instrucție imediat superioară părintelui (47,5% la nivel național, 40,5% în mediul urban, 55,6% în rural, 43,7% în rândul bărbaților și 51,6% în rândul femeilor); în mediul rural mobilitatea ascendentă de rangul 1 în rândul femeilor ajunge la 63% în condițiile unei rate de imobilitate de 30,3%.

Din analiza modului de distribuție a indicilor în profil teritorial se poate spune că, în general, valorile mobilității educaționale nu diferă foarte mult, încadrându-se în tendințele generale consemnate la nivel național.

La nivelul regiunilor istorice (harta 1) se pot face următoarele remarci:

– Reproducerea statusului educațional al părinților se realizează în cea mai mare măsură

Tabelul 6. Mobilitate educațională inter-generații – ROMÂNIA 1999

Nivelul de instrucție al tatălui		Nivelul de instrucție al fiului							Marja originilor
		Fără școală	Școală elementară	Gimnaziu	Școală profesională	Liceu	Școală postliceală	Studii superioare	TOTAL
Fără școală	Procent 1	12,8%	44,2%	25,2%	11,8%	3,9%	1,2%	0,9%	100%
	Procent 2	77,0%	35,4%	12,4%	6,0%	2,0%	2,0%	1,0%	
Școală elementară	Procent 1	0,8%	19,2%	34,1%	24,1%	13,9%	4,2%	3,6%	100%
	Procent 2	18,2%	56,6%	62,3%	45,4%	25,9%	24,7%	15,8%	
Gimnaziu	Procent 1	0,3%	3,5%	19,3%	29,5%	32,1%	8,3%	6,9%	100%
	Procent 2	3,9%	6,1%	20,7%	32,6%	35,0%	28,4%	17,7%	
Școală profesională	Procent 1	0,1%	1,5%	6,3%	24,1%	41,4%	13,7%	13,0%	100%
	Procent 2	0,5%	1,3%	3,3%	13,2%	22,4%	23,2%	16,6%	
Liceu	Procent 1	0,1%	1,1%	3,2%	6,5%	38,7%	15,3%	35,1%	100%
	Procent 2	0,2%	0,5%	0,8%	1,6%	9,6%	11,9%	20,3%	
Școală postliceală	Procent 1		0,5%	2,4%	7,3%	30,7%	19,5%	39,6%	100%
	Procent 2		0,1%	0,2%	0,6%	2,7	5,3%	8,0%	
Studii superioare	Procent 1	0,1%	0,3%	1,8%	3,5%	17,8%	10,9%	65,6%	100%
	Procent 2	0,2%	0,1%	0,2%	0,5%	2,4%	4,6%	20,6%	
Marja pozițiilor	TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	29897

Notă: Procent 1-structura destinelor (nivelul educațional al fiului în funcție de nivelul educațional al tatălui); Procent 2-structura recrutărilor (categoria din care provin indivizii);

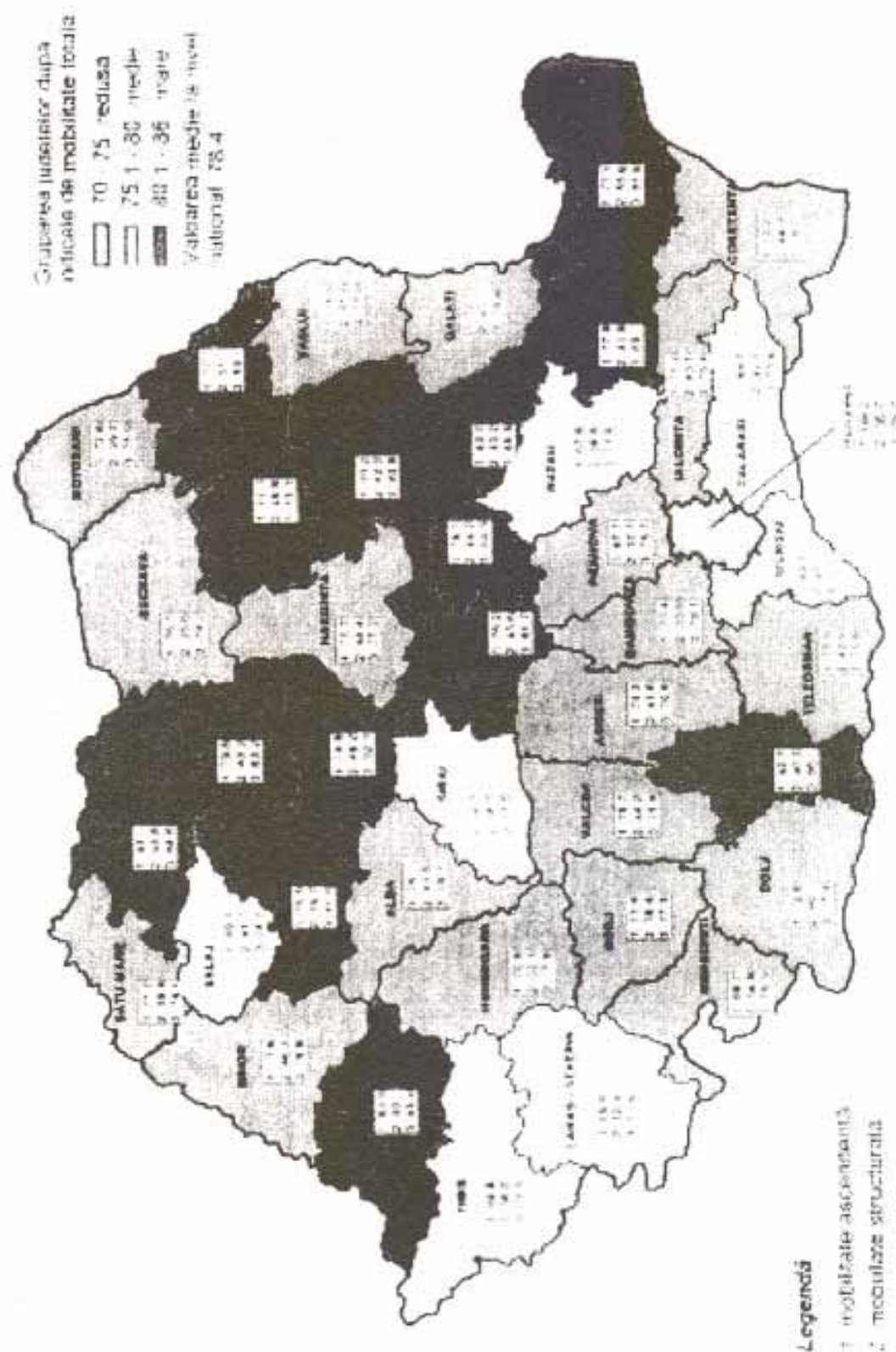
Sursa: Sondaj CURS, noiembrie 1999

Harta 1. Distribuția indicilor de mobilitate educațională inter-generații pe regiuni

Sursa: calcule proprii pe baza datelor rezultate din sondajul CURS, noiembrie 1999

Harta 2. Distribuția indicilor de mobilitate educațională inter-generații pe județe

Sursa: calcule proprii pe baza datelor rezultate din sondajul CURS, noiembrie 1999

în Banat -28,3% și este cu până la 10% mai mare decât în celelalte regiuni. Tot aici se înregistrează și cea mai mare cantitate de mobilitate de rangul 1 – 54,2%.

– Raportate la mobilitatea netă care indică „circulația liberă” a indivizilor în scala sistemului educațional, Banatul și Dobrogea sunt regiunile cel mai stabile.

– Mobilitatea educațională ascendentă are valorile cele mai mari în Crișana-Maramureș și Moldova.

La nivelul județelor (harta 2), în raport cu indicele de mobilitate totală se poate constata că valorile cele mai mari se grupează în județele din Nord-Vestul Transilvaniei (Cluj, Bistrița-Năsăud, Maramureș), Moldova Centrală și de Sud precum și în estul țării (județele Brăila și Tulcea).

Privită din perspectiva fiecărei categorii educaționale, mobilitatea inter-generațională la nivelul întregii țării are configurația din tabelul nr. 6.

Pe baza datelor prezentate se pot face următoarele constatări:

● Autoreproducerea (moștenirea sau ereditatea) statusului educațional (diagonala 1) se realizează în proporții mai mari la nivelele de școlaritate mai ridicată (învățământ superior – 65,6%, liceu – 38,7% și școala profesională – 24,1%). La nivelele liceu și învățământ superior generația succesoare se asociază preponderent cu cea de origine (succesorii realizează în cea mai mare proporție autoreproducerea statusului educațional al tatălui).

● Cantitatea cea mai mare de mobilitate ascendentă (proporțiile cele mai mari de transferuri ale fiilor/fiicelor în nivele superioare) se înregistrează la categoriile plasate mai jos în ierarhia educațională (nivelele 14). La fiecare din aceste nivele ponderile cele mai mari de transferuri ale succesorilor se înregistrează către categoria superioară imediat învecinată (cu excepția nivelului 3 (tată cu școală generală) unde transferul preponderent se face către a doua treaptă superioară (liceu)).

● Autorecrutarea (diagonala 2) puternică înregistrată la nivelele de instrucție mai

scăzute (13) nu se regăsește și la nivelul „destinului” ceea ce înseamnă că mobilitatea structurală are o pondere importantă în totalul mobilității (38,6%).

● Fiii/ficele cu studii superioare se recrutează în proporții egale de circa 20% din părinți cu studii superioare sau liceu. De remarcat ponderile importante ale recrutărilor pentru cel mai înalt nivel de instrucție din rândul ascendenților cu nivele scăzute: 15,8% din părinți (tatăl) cu școală elementară, 17,75% cu gimnaziu și 18,6% cu școală profesională. Dacă în mediul urban recrutările în categoria studii superioare se fac în proporții relativ egale din ascendenți cu nivele de instrucție scăzute sau ridicate (47,5% respectiv 52,5%) în mediul rural aproape trei sferturi dintre fiii cu diplomă de studii superioare provin din ascendenți cu nivel de instrucție preliceal.

● Chiar dacă privită în ansamblu, configurația, sensul și amploarea mobilității educaționale din România relevă un grad ridicat de deschidere socială în sistemul educațional, există totuși indicii care atestă existența inegalității de șanse de a accede la nivelele superioare de învățământ în raport cu nivelul educațional al tatălui. În acest sens este relevant faptul că șansele unui individ provenit din părinți cu un nivel mai scăzut de școlaritate (școală primară sau gimnaziu) de a urma o școală de nivel ridicat (liceu, școală postliceală, facultate) este de 1,8 ori mai redusă comparativ cu un individ provenit din părinți cu nivel de instrucție ridicat. Acest raport este mult mai mare dacă ne referim la accesul în învățământul superior, unde șansa unui individ provenit din părinți cu un nivel de școlaritate mai redus este de 6,9 ori mai mică decât a unui individ provenit din părinți cu un nivel educațional mai ridicat. Inegalitatea de șanse (în învățământul superior) este mai mare în rural decât în urban (valoarea raportului mai sus menționat este de 7,7 respectiv 4,2) și în rândul femeilor decât al bărbaților (8,4 respectiv 5,4).

Mobilitatea de status socio-ocupational

În acest subcapitol vom analiza configurația și principalele dimensiuni ale **mobilității sociale intergenerații**, respectiv stabilitatea / mobilitatea poziției indivizilor în raport cu cea a ascendenților lor (tatăl) în funcție de statusul socio-ocupational. Așa cum am arătat în capitolul introductiv cercetările care au ca obiect stratificarea și mobilitatea socială utilizează drept criteriu esențial în determinarea categoriilor sau pozițiilor sociale profesia sau ocupația indivizilor, iar pentru ierarhizarea lor unul sau mai multe criterii, dintre care menționăm venitul, prestigiul profesional, caracterul manual sau non-manual al muncii, statutul profesional, nivelul de instrucție, gradul de calificare sau

forma de proprietate a locului de muncă etc., criterii asociate cu profesia sau ocupația.

În cazul mobilității sociale inter-generații modul de constituire a categoriilor sociale trebuie să aibă în vedere corespondența dintre pozițiile sociale ale taților și fiilor ceea ce introduce simplificări ale scalei ierarhice prin regrupări ale diferitelor tipuri de status socio-economic. În analiza noastră, din cele 16 categorii socio-ocupationale utilizate în chestionarul de anchetă, am stabilit prin regrupări opt categorii de status socio-economic ierarhizate pe o scală în care am avut în vedere criteriile: caracterul manual/nonmanual al muncii, nivelul de instrucție necesar exercitării statusului respectiv și venitul respectivei ca-

Tabelul 7. Indicatori ai mobilității sociale inter-generaționale (1999)

%

Zona teritorială	Stabili	Mobilitate Totală	Mobilitate Ascendentă	Mobilitate Descendentă	Mobilitate Structurală	Mobilitate Netă	Mobilitate de rang I*	Indicele Yasuda
Total țară - urban	18,2	81,8	76,4	5,4	45,3	36,5	40,5	0,88
Total țară - rural	25,1	74,9	71,0	3,9	41,2	33,7	55,6	0,89
Total țară - bărbați	18,9	81,1	77,7	3,4	46,2	34,9	43,7	0,90
Total țară - femei	24,2	75,8	70,0	5,8	33,7	42,1	51,6	0,86
Urban - bărbați	17,1	82,9	78,5	4,4	51,1	31,8	37,2	0,88
Urban - femei	19,2	80,8	74,6	6,2	40,2	40,6	43,4	0,89
Rural - bărbați	20,5	79,5	77,0	2,5	46,0	33,5	49,9	0,94
Rural - femei	30,3	69,8	64,4	5,4	35,7	34,1	63,0	0,85
Regiunea istorică								
Moldova	19,4	80,6	77,7	2,9	42,5	38,1	48,8	0,93
Muntenia	23,7	76,3	71,4	4,9	37,6	38,7	46,0	0,87
Dobrogea	21,5	75,5	73,9	4,6	50,1	28,4	49,2	0,89
Oltenia	20,7	79,3	74,1	5,2	39,5	39,8	45,9	0,89
Banat	28,3	71,7	65,5	6,2	35,1	36,6	54,2	0,78
Transilvania	21,0	79,1	74,2	4,9	40,5	38,6	48,3	0,89
Crișana-Maramureș	18,1	81,9	77,8	4,1	39,5	42,4	46,3	0,95
București	23,8	76,2	69,7	6,5	37,2	39,0	45,4	0,80

Sursa: Calcule proprii pe baza rezultatelor din ancheta CURS, noiembrie 1999

tegorii socio-profesionale. Cele opt categorii utilizate sunt: 1. agricultor (care include pe cei care lucrează în agricultură, indiferent de forma de proprietate – privată, asociativă sau salariat în agricultura de stat – și indiferent dacă retribuirea se face în natură, în bani sau în formă combinată); 2. muncitor necalificat; 3. muncitor calificat; 4. lucrător pe cont propriu în activități neagricole (meșteșugari sau comercianți particulari); 5. funcționari cu studii medii în servicii și comerț; 6. tehnicieni/maștri; 7. specialiști cu ocupații intelectuale (inclusiv liber profesioniști); 8. cadre de conducere (directori de orice fel și patroni).

Analiza s-a focalizat pe populația în vârstă de 40-59 de ani, categorie utilizată în majoritatea studiilor de mobilitate socială considerându-se că în limitele acestui interval se produce o stabilizare a traiectoriei profesionale și de status socio-economic.

În lotul de analiză nu au fost incluse persoanele fără ocupație, casnicele și pensionarii precum și persoanele care nu au putut preciza profesia sau ocupația tatălui din perioada activă. În urma acestei selecții a rezultat un lot valid de analiză cu un volum de 7303 persoane extras din eșantionul CURS menționat în subcapitolul 2.1.

Ca și în cazul mobilității educaționale, mobilitatea socială va fi privită sub aspectul ei ierarhic, pe verticală distingând între o mobilitate socială ascendentă și descendentă și de asemenea între mobilitatea structurală și cea netă sau de circulație.

Să urmărim cum se distribuie principalii indici ai mobilității sociale la nivel național, medii rezidențiale, sexe și regiuni istorice.

Rezultatele studiului nostru confirmă concluziile cercetărilor pe această temă efectuate pe plan internațional, respectiv ponderea mai scăzută a ratelor de mobilitate ocupațională comparativ cu cea educațională: cu 10% în cazul mobilității totale și cu 13% în cazul mobilității ascendente. Cu toate acestea, valorile de mobilitate intergenerațională a statusului socio-ocupațional sunt destul de ridicate, mai mult de două treimi din populația activă de

40-59 de ani având un statut superior părintelui lor (tatăl) și numai 8% unul inferior. Spre deosebire de mobilitatea educațională, mobilitatea ascendentă de rangul I este de aproape două ori și jumătate mai redusă, ceea ce relevă că în schimbarea pozițiilor de status ocupațional este posibil în mai mare măsură saltul peste mai multe trepte ale scalei ierarhice.

Distribuția ratelor de mobilitate socio-ocupațională pe medii rezidențiale reflectă destul de fidel efectele politicilor de industrializare și urbanizare din România: mobilitatea totală și cea ascendentă sunt cu peste 15% mai mari în urban decât în rural. La nivelul ruralului auto-reproducerea statusului ocupațional al tatălui și mobilitatea descendentă depășesc împreună valoarea mobilității totale înregistrate la nivelul acestui mediu rezidențial.

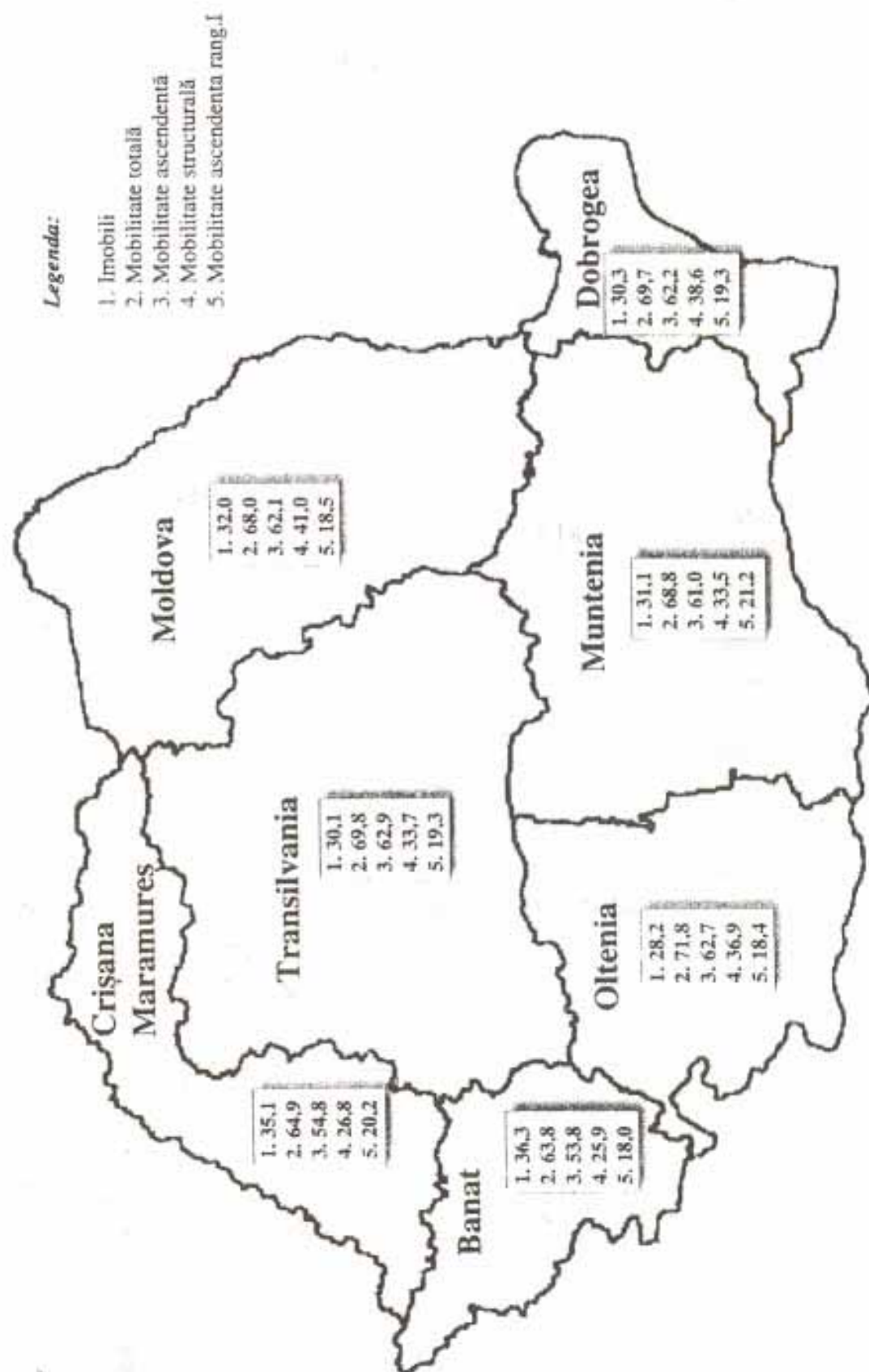
Chiar dacă mobilitatea totală din urban s-a realizat în mai mare măsură decât în rural prin mobilitate structurală (crearea de noi oportunități de status socio-ocupațional), mobilitatea netă a fost cu aproape 10% mai mare tot în orașe comparativ cu populația din rural.

Indicii de mobilitate socială nu diferă semnificativ între bărbați și femei cu excepția celor privind mobilitatea structurală și netă unde raportul se inversează: în timp ce pentru bărbați mobilitatea s-a realizat preponderent prin modificările structurale ce s-au produs în populația activă, în rândul femeilor, mobilitatea netă sau de circulație a avut valori mai mari.

În profil teritorial se poate consemna ca element semnificativ faptul că mobilitatea ocupațională netă, indicator care arată practic reducerea inegalităților de șanse sociale, are valorile cele mai mari (peste media pe țară) în regiunile din centrul și vestul țării (Banat, Crișana-Maramureș, Transilvania) și desigur în București. Acestea sunt regiunile cu nivelele cele mai înalte de urbanizare și dezvoltare socio-economică și au constituit în perioada 1950-1990 punctele de atracție și destinație maximă pentru fluxurile migratorii rural-urban în special din Moldova, Muntenia și Oltenia (harta 3).

Din perspectiva fiecărei categorii socio-ocupaționale mobilitatea intergenerațională la

Harta 3. Distribuția indicilor de mobilitate ocupațională inter-generații pe regiuni

Sursa: calcule proprii pe baza datelor rezultate din sondajul CURS, noiembrie 1999

Tabelul 8. Mobilitate socială inter-generații, (persoane 40-59 ani) - ROMÂNIA 1999

Statut socio-ocupational al tatălui		Statut socio-ocupational al fiului							Maria originilor	
		Agricultor	Muncitor necalificat	Muncitor calificat	Lucrător pe cont propriu în activ. neagricole	Funcționari cu studii medii	Tehnician, maistru	Specialiști cu ocupatii intelctuale	Cadre de conducere	TOTAL
Agricultor	1	24,6%	7,2%	40,7%	2,6%	8,1%	4,8%	8,1%	3,7%	100%
	2	76,6%	54,5%	45,5%	37,2%	29,1%	33,7%	20,5%	28,6%	
Muncitor necalificat	1	12,5%	13,6%	47,5%	2,9%	9,8%	3,6%	6,9%	3,1%	100%
	2	10,1%	26,8%	13,8%	10,6%	9,0%	6,6%	4,5%	6,2%	
Muncitor calificat	1	4,7%	2,9%	43,1%	3,3%	15,3%	8,0%	17,0%	5,7%	100%
	2	11,1%	16,5%	36,5%	35,3%	41,2%	42,6%	32,4%	32,8%	
Lucrător pe cont propriu în activ. neagricole	1	10,0%	2,0%	16,0%	28,0%	8,0%	4,0%	22,0%	10,0%	100%
	2	0,5%	0,2%	0,3%	6,4%	0,5%	0,5%	0,9%	1,2%	
Funcționari cu studii medii	1	3,3%	1,1%	12,6%	3,3%	23,4%	4,7%	42,0%	9,6%	100%
	2	1,2%	1,0%	1,7%	5,5%	9,8%	3,9%	12,5%	8,7%	
Tehnician, maistru	1	1,2%	0,4%	12,5%	2,3%	18,3%	14,0%	37,0%	14,4%	100%
	2	0,3%	0,2%	1,2%	2,8%	5,4%	8,2%	7,7%	9,2%	
Specialiști cu ocupatii intelctuali	1		0,3%	5,5%	0,6%	11,4%	4,4%	70,0%	7,9%	100%
	2		0,2%	0,7%	0,9%	4,5%	3,4%	19,6%	6,7%	
Cadre de conducere	1	2,6%	2,6%	13,0%	3,9%	5,2%	6,5%	32,5%	33,8%	100%
	2	0,2%	0,5%	0,4%	1,4%	0,5%	1,1%	2,0%	6,5%	
Marja pozițiilor - TOTAL		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	7,303

Sursa: Sondaj CURS noiembrie 1999

Notă: 1-structura destinilor; 2-structura recrutărilor;

nivelul întregii țări are configurația ca în tabelul 8.

Din cele 8 categorii socio-ocupationale proporțiile cele mai mari de autoreproducere (moștenire) a statusului (diagonala 1) se întâlnesc la pozițiile muncitor calificat (43%), specialiști cu ocupații intelectuale (70%) și cadre de conducere (34%).

La aceste nivele ca și la poziția „lucrător pe cont propriu în activități neagricole”, generația succesorilor se asociază preponderent cu cea de origine (succesorii din aceste categorii reproduc în cea mai mare proporție statusul socio-ocupational al tatălui).

Transferurile cele mai mari de la categoria de „origine” la cea de „sosire” le regăsim pe axele:

- De la agricultor la muncitor necalificat (tatăl) la muncitor calificat (fiul);
- De la funcționar cu studii medii și comerciant și de la tehnician și maestru la specialiști cu ocupații intelectuale;
- De la cadre de conducere la specialiști cu ocupații intelectuale.

Ca și în cazul mobilității educaționale, autorecrutarea (care precizează categoria din care provin indivizii – diagonala 2) este mai puternică în categoriile de la baza scalei statuturilor (agricultor, muncitor necalificat și muncitor calificat).

Pentru primele 4 nivele de la baza scalei recrutarea se face preponderent din părinți cu status de agricultor în timp ce la nivelele superioare principalele categorii de recrutare sunt cele de muncitor calificat și agricultor.

De remarcat că aproape 60% dintre specialiștii cu ocupații intelectuale provin din părinți cu statut de muncitor calificat (32%), agricultor (21%) și muncitor necalificat (5%). De altfel, această situație o regăsim și în cazul cadrelor de conducere unde autorecrutarea este foarte redusă (7%). O treime dintre fiii cadrelor de conducere au dobândit același statut ca al tatălui, dar tot o treime nu au fost protejați de o mobilitate descendentă, 18% dintre ei ocupând chiar primele patru poziții de la baza scalei.

În raport cu mediul rezidențial, singura distincție semnificativă este aceea că recrutările

pentru nivelele superioare de status (specialiști cu ocupații intelectuale și cadre de conducere) se fac nu numai din categoriile de origine muncitor calificat și agricultor ci și din categoria funcționarilor cu studii medii.

Deși recrutările în categorii superioare de status socio-ocupational relevă un caracter deschis al scalei de mobilitate, calculele noastre au evidențiat că inegalitatea de șanse este prezentă ca și în cazul mobilității educaționale. Astfel, probabilitatea ca un fiu/fiică provenit/ă din părinți cu un status ocupational din categoriile 1-4 de la baza scalei de a dobândi un status superior (specialiști cu ocupații intelectuale și cadre de conducere) este de 4 ori mai redusă decât în cazul persoanelor provenite din părinți cu un status socio-ocupational mai ridicat.

În mediul urban această inegalitate este mai redusă (valoarea raportului 1,93) comparativ cu mediul rural unde valoarea raportului ajunge la 4,6.

În rândul bărbaților probabilitatea celor proveniți din părinți cu un status socio-ocupational mai scăzut de a dobândi un status înalt este de 4,3 ori mai scăzută comparativ cu cei proveniți din părinți cu status ocupational superior, ceea ce arată că inegalitatea de șanse a fost mai mare în rândul bărbaților decât al femeilor, unde acest raport înregistrează valoarea 3,4.

Concluzii

1. Mobilitatea educațională și socio-ocupatională intergenerații la nivel național au valori foarte ridicate și sugerează desfășurarea unui proces cu valențe pozitive cel puțin din punct de vedere cantitativ dacă avem în vedere valorile mari ale indicilor de mobilitate totală și mobilitate ascendentă).

După cum am văzut, însă, mobilitatea ascendentă s-a realizat în principal ca mobilitate de rangul 1 (între poziții vecine) și mai pregnant la nivelele inferioare ale scalei ierarhice proces ce marchează totodată și existența inegalităților de șanse sociale atât în plan educațional cât și de status socio-ocupational.

2. Schimbările de status educațional au fost mai pronunțate decât cele de status ocupațional.

nal. Chestiunea principală în acest context este dacă tendințele pozitive în evoluția mobilității educaționale își vor găsi reflectarea în noile oportunități de status socio-profesional și ocupațional dar mai ales dacă acestea se vor derula în sensul unei modernizări a structurii socio-ocupationale. Din păcate România, prin comparație atât cu majoritatea țărilor europene, foste comuniste cât și cu țările capitaliste dezvoltate poate fi asimilată în prezent țărilor aflate încă în faza de dezvoltare industrială: (ponderea sectorului terțiar în structura populației ocupate nu depășește 30% comparativ cu minimum 50% cât înregistrează acest sector în țările dezvoltate). Mai mult, în ultimii 10 ani se poate constata o tendință de creștere a populației ocupate în agricultură și o scădere a celei ocupate în industrie. În 1999, potrivit datelor CNS lucrătorii în agricultură reprezentau 41% în structura populației ocupate, în timp ce specialiștii cu ocupații intelectuale, funcționarii administrativi și cadrele de conducere reprezentau doar 12% comparativ cu Franța sau SUA, care înregistrau în 1992 la aceste ultime categorii, o proporție de circa 40% (Castells, M, 1994).

Sectorul privat care ar putea contribui la accentuarea mobilității de status ocupațional și la dezvoltarea segmentului mijlociu al sistemului de stratificare socială nu a evoluat în această direcție în România. Deși populația ocupată în sectorul privat a devenit majoritară începând din 1995 (și a ajuns în 1999 la 64%) distribuția sa pe ramuri și sectoare de activitate nu întrunește cerințele unei economii de piață moderne, circa două treimi dintre persoanele din acest sector desfășurându-și activitatea în agricultură, industria și serviciile fiind slab reprezentate (12% respectiv 22%).

3. Ratele de mobilitate socială intergenerațională înregistrate la nivelul mediilor rezidențiale reflectă discrepanțe majore între mediul urban și rural. Ele se datorează imigrației masive în urban asociată politicilor de

industrializare și urbanizare din perioada comunistă. În perioada tranziției aceste discrepanțe tind să se accentueze: raportul dintre ponderea populației cu studii superioare în populația ocupată dintre cele 2 medii rezidențiale a crescut de la 7 la 11 în perioada 1992-1998, iar patronii, categorie importantă într-o economie de piață, își derulează activitatea preponderent în mediul urban (86%) domeniul principal de activitate al acestora fiind comerțul (65%).

4. În absența moștenirii concretizate în avere, bogăție sau proprietate, școala (diploma), profesia, ocupația și funcția dobândită sunt principalele elemente ale ascensiunii și diferențierii sociale. Ca argumente în acest sens avem în vedere faptul că acestea sunt considerate principalele criterii de evaluare de către cei care se autopercep ca aparținând clasei de sus sau de mijloc din România și care reprezintă circa 68% din totalul populației investigate (Barometrul de opinie publică, 1998, 1999, 2000). Am mai adăuga aici faptul că aspirațiile profesionale ale populației converg în prezent către ocupațiile intelectuale și îndeosebi cele liberale, ocupații cu o pondere redusă în prezent dar cu mari oportunități de piață și, ce este mai important, ele sunt valorizate de tineri (18-29 ani). Sunt de semnalat, de asemenea, opțiunile pentru meserii ce pot fi practicate în domeniul serviciilor, sector deficitar în prezent la nivel național (Studiu CURS – oct. 1998).

Pentru ca mobilitatea socială să aibă sensul dorit și să contribuie la modernizarea structurii profesionale și sociale este necesar un proces corelat în care „deschiderile” sistemului educațional să fie însoțite de facilități de acces social iar oportunitățile de status socio-ocupational și socio-economic să fie concordante cu evoluția structurilor tehnologice și socio-ocupationale specifice unei economii moderne.

BIBLIOGRAFIE

- Blau, P. Duncan O.D. (1967). The American occupational structure, New York, Wiley.
- Boudon, R. (1985). L'inegalite des chances, ed. A. Colin, Paris, Hachette, 1985.
- Casstels, M., Yoko, A. 1994. Vers la Societe de l'information: Structure de l'emploi dans les pays du G/7 de la 1920 a 1990. *Revue Internationale du Travail*, vol. 133, nr.1/1994
- Cazacu, H. (coord.). 1974. Mobilitatea socială, București, Ed. Academiei.
- Chang, Y., Dai, J. 1995. Intergenerational Mobility in Modern China. *European Sociological Review*, vol. 11/1.
- Cherkaoui, M. 1997. Mobilitatea. *Tratat de Sociologie*, sub coordonarea lui Raymond Boudon, București, Ed. Humanitas.
- Collins, R. 1979. The Credential Society. An Historical Sociology of Education and Stratification, New York, Academic Press.
- Rotariu, T. 1993. Dicționar de Sociologie (coord. C. Zamfir și L. Vlăsceanu), București, Ed. Babel.
- Ferreol, G. (coord.) 1998. Dicționar de Sociologie, Iași, Ed. Polirom.
- Giddens, A. 1994. The Class Structure of the Advanced Societies (1973), reprodus în *Social Stratification in Sociological Perspective*, editată de David Grusky, WestView Press, Boulder, San Francisco, Oxford.
- Goldthorpe, J., H. 1967. Social Stratification in Industrial Society" în *Class, Status and Power, Social Stratification in Comparative Perspective*, Second Edition, edited by R. Bendix and Seymour Martin Lipset, The Free Press, New York.
- Goodman, N. 1998. Introducere în Sociologie (trad. de Rădulescu, I.), București, ed. Lider, București.
- Lipset, M.S., Zetterberg, L. 1967. A Theory of Social Mobility, în *Class, Status and Power, Social Stratification in Comparative Perspective*, Second Edition, edited by R. Bendix and Seymour Martin Lipset, The Free Press, New York.
- Shaefer, R.T.; Lamm, R.P. 1995. Sociology, fifth edition, McGraw Hill.
- Turner, B. 1998. Statusul (trad. românească), București, Ed. Du Style.
- Weber, M. 1967. Class Status and Party, fragment reprodus din *Essays in Sociology*, 1946, în *Class, Status and Power, Social Stratification in Comparative Perspective*, Second Edition, edited by R. Bendix and Seymour Martin Lipset, New York, The Free Press.

ABSTRACT

The paper presents the main dimensions of the intergeneration educational and socio-occupational mobility in Romania (rate of total mobility, ascendant and descendant mobility, structural and net mobility) and their distribution by residential area, historical regions, counties and sex.

The background data are from a November 1999 CURS survey on a sample of 37,474 individuals, representative at the national, regional and county level.

The configuration of the two types of mobility is also analysed from the angle of each category (position), revealing the dimensions of self-reproduction and status transfer from one generation to the next, within each level of education and for each socio-occupational status.

The results of our analysis, although showing high values for the intergeneration mobility, particularly the ascendant mobility, reveal that this was achieved mainly as mobility of

the first rank (between neighbouring categories/positions), especially among the lower levels of the hierarchic scale. The rates of social mobility observed in the residential environment reflect major discrepancies between the urban and rural areas, as well as the trend of widening the gap between the two.

Although, overall, the configuration, direction and size of the educational and socio-

occupational mobility in Romania, reveal the open character of the scale of mobility, our analyses show, both the persistence of unequal social opportunities and a lack of agreement between the „openings” of the educational system and the opportunities of socio-occupational status, specific to a modern economy.